

ЗАМОНАВИЙ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ИНТЕГРАЦИЯ - ЎҚУВЧИ ТАФАККУРИНИ РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ОМИЛ СИФАТИДА

О.ХОЛОВ, М.ИСМАИЛОВ

ТерДУ ўқитувчилари

Аннотация. Ушбу мақолада ўқитишда интеграция жараёни ўқувчиларнинг интеллектуал жиҳатдан ривожланишига таъсир кўрсатиши ҳақида маълумотлар берилган.

Калим сўзлар: интегратив таълим, ўқувчи онги, тафаккур, назарияга оид интеграция, муаммоли интеграция, фаолиятга доир интеграция.

Аннотация. В статье рассматриваются интеллектуальные развития учащихся в процессе обучения о интеллектуального фактора в развития и их влияние на учащихся.

Ключевые слова:

Annotation. In teaching the process of integration have an influence that it makes affect to pupils intellectual developing . About it some scientific-theoretical information is given by the author in this article.

Key words: integrated education, pupils' thought, thinking, integrated problem.

Баркамол авлод жамият тараққиётининг асоси. Шу боис мамлакатимизда ҳам жисмонан, ҳам маънан баркамол авлодга таълим-тарбия бериш давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Замонавий интеллектуал инсонни тарбиялашда интегратив таълим ўқитишнинг барча жиҳатлари(ақлий, ахлоқий, иқтисодий, меҳнат, эстетик, гигиеник, ҳуқуқий, жисмоний тарбия)ни қамраб олади ва уларнинг ўзаро боғлиқлигини таъминлайди.

Бугунги кунда фанларни интеграциялаш муаммоси педагогик жамоага, ўқувчиларга таъсир этишнинг янги педагогик вазифаларни самарали ечимини фаол излашга қаратилган йўналишлардан бири сифатида эътироф этилмоқда. Биз ҳам интеграцияни тафаккур ўстириш омили сифатида қараб, уни фанлараро алоқа ҳамда таълим шакллари синтезлаш тарзида талқин этишга ҳаракат қилдик.

Интеграция тафаккур ўстириш учун имконият, шароит яратиб беради.

Таълимда билимлар интеграциясининг муҳим аҳамияти ҳақида Л.В.Тарасов: “Таълимда интеграция, энг аввало, фанлараро алоқани кескин ривожлантиришни, турли фанларни ўзаро ҳамкорликда ўқитишдан, уларни чуқур ўзаро таъсирлашишига ўтишини тақоза қилади”, деб уқтиради. [3, 4б.]

Ю.М.Колягин фикрига кўра, таълим тизимида интеграция икки хил маънода қўлланилиши мумкин:

1. Ўқувчиларда атрофимиздаги олам ҳақида бир бутун, яхлит тасаввурни шакллантириш (бунда интеграцияга таълим мақсади сифатида қаралади).
2. Фанлардан бериладиган билимларни яқинлаштиришнинг умумий платформасини топиш (бу ерда интеграция-таълим воситаси ҳисобланади).

Биринчи маъно бўйича интеграция ўқувчи билим даргоҳига дастлабки қадамини қўйишиданоқ, дунёни яхлит, бир бутун, унинг барча элементлари ўзаро боғланган тизим сифатида тасаввур қилиб олсин.

Иккинчи маънода интеграция ўқув фанларидан бериладиган билимларнинг ўзаро тўқнаш(учраш)ган ери(нуқтаси)да янги тасаввурларни англай олсин. Дастлаб, фанлардаги фикр(ғоя)лар тўқнашган нуқтада аввалдан бўлган табақалашган билимлардаги камчиликларни тўлдиришга, улар ўртасида бўлган боғланишларни таркиб топтиришга даъват эцин. [4, 15 б.]

Шундан келиб чиқиб, интеграциянинг асосини фанлараро алоқадорлик ташкил этади ва ўзининг ривожини интеграция ғоясида топади. Интегратив мазмунга эга бўлган

предметларни ўрганиш бўлажак мутахассислар билими, иш услублари, шахсий фазилатлари яхлит, бир бутунлигини таъминловчи омил сифатида қаралади.

Шунингдек, замонавий таълим мазмунидан келиб чиқиб, интеграция:

- 1) Ривожлантирувчи таълим бериш воситаси сифатида;
- 2) Умуминсоний, миллий тарбия воситаси сифатида қаралмоқда.

Икки ўқув фани ўртасидаги алоқаларни ўрнатишда ва уларнинг интеграциясида вақти-вақти билан у ёки бу фан таянч бўлиб хизмат қилади. Турли ўқув фанлардаги мавзуларнинг узвий боғлиқлиги ва мантикий ўзаро алоқадорлиги интеграциялашган дарсларнинг асоси бўлиши керак. Интеграция маълум бир таркибий қисмларга эга бўлиб, қуйида ана шу ҳақда фикр юритилади.

Объектга доир интеграция: бунда бир объектнинг турли фанлардаги тимсоллари бир мавзу, бўлим ёки курсларга (ер, сув, ҳаво, озиқ-овқат ва бошқа) киритилади.

Тушунчага оид интеграция: бунда умумий тушунча (акмеология, антропология, педагогик инноватика, компетенсия ва бошқалар)лар мазмунини очиб берадиган мавзу ёки курслар қамраб олинади.

Назарияга оид интеграция: у физика, кимё, биологиядаги квант назарияси; биология, кимё, астрономия, техника, социологиядаги эволюцион назарияга асосланади.

Методологик интеграция: у фалсафа методологияси каби илмий билишнинг алоҳида методларига тааллуқли интеграция бўлиб, уларга тизимли ёндашувнинг қўлланилиши ва унинг моҳияти, табиацхуносликка оид муаммоларнинг қўйилиши ва уларнинг ҳал этилиши; фандаги тушунтириш ва прогноз қилиш; кузатиш, тажриба, моделлаштиришнинг тузилиш моҳияти ва қўлланилиши кабилар киритилади.

Муаммоли интеграция: у турли кенглик даражасидаги фанлараро муаммоларни қамраб олади (атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, гиёҳвандликка қарши курашиш ва бошқалар).

Фаолиятга оид интеграция: мунозара, гуруҳлар таркибида ишлаш, фанлараро режа ва лойиҳалар тузиш ва бошқалар.

Амалий интеграция: турли жараён ёки техник маҳсулотларни ҳар томонлама кўриб чиқиш, антибиотиклар, синтетик моддалар, биотехнология компьютерлар ва бошқалар.

Таълимда ўқувчиларга маълум билимлар тизимини етказиб, уларни фақат эслаб қолишнинг ўзи бугунги кунда етарли бўлмай қолди. Замонавий билим олишда мотивация уйғотиш, мустақил билим олиш иштиёқини ҳосил қилиш, интеграция асосида таълим бериш долзарб вазифалардандир. Олий таълимда педагогик технология фанига интеграцион фан сифатида қараш мумкин. Педагогик технология ана шундай талабни рўёбга чиқаришга қаратилган таълим тизимидир. Технологиянинг асосий талаби-ўқувчиларнинг пухта билим олиши, билимларни ўзлаштиришда фаоллик кўрсатиши, мустақил фикрлаши, таълимда аниқ самарадор натижага эришишдир.

Интеграция таълим мақсади сифатида олам тизимининг алоҳида қисмлари боғлиқлигини кўрсатувчи билимларни бериши эмас, болани барча элементлари бир-бирига боғлиқ яхлит оламни тасаввур қилишга биринчи қадамларида ўргатиши керак.

Интеграция - ўқувчи билан индивидуал ишлаш ва уни фаоллаштиришнинг муҳим воситасидир. Интегратив дарсларни ташкил қилиш орқали мунозара қилдириш, мустақил тарзда ижодий мулоҳаза юритишга ўргатиш, гуруҳлараро мусобақа, савол-жавоблар ташкил қилиш мумкин. Бундай замонавий дарс турларини қўллашдан асосий мақсад ўқув жараёнида тингловчилар фаолиятини фаоллаштириш, ўқув материални ўзлаштиришнинг юқори даражасига эришишдан иборат. Ана шундай технология ўқувчиларда дунёни ўзгача тасаввур қилишга ўргатади, амалиётни ҳаёт билан

боғлашга, назарий қоидаларни сўзма-сўз ёдламасликка, шахс ва жамият уйғунлигини англашга, фикрлар ранг-баранглигига эришишга, ностандарт тафаккур қилишга, шунингдек, ўз-ўзини ривожлантириш йўллари тушунишга имкон яратади. [3, 4-5 б.]

Бизга маълумки, узлуксиз таълим тизимида бошланғич таълим муҳим бўгин ҳисобланади. Шундан келиб чиқиб айтишимиз мумкинки, бошланғич мактаб фақат ўқиш, ёзиш ва санашни ўргатибгина қолмасдан, бундан ҳам муҳимроқ ва каттароқ масалани амалга ошириши керак. Айтишимиз мумкинки, интеграцияланган таълим ҳар бир боланинг шахс сифатида шаклланишида унинг интеллектуал фаоллигини рағбатлантириши ҳамда таълим жараёнини болаларга тушунарли ва қизиқарли бўлишини таъминлаши даркор. [2, 8-б.]

Интеграция – турли фанларга оид билимлар чегарасида янги тасаввурларни қабул қилиш воситаси. Биринчи навбатда табақалаштирилган билимлар орасида билмаган жойларни тўлдириш, улар орасидаги алоқаларни ўрнатиш лозим. У таълим олувчининг билимини оширишга, таълимдаги тор ихтисослаштиришни янгилашга йўналтирилган. Шу билан бирга интеграция таълимининг классик ўқув предметлари ўрнини эгаллаши керак эмас, у фақат олинаётган билимларни яхлит бир тизимга бирлаштириши керак, холос. Муаммонинг қийин томони интеграциянинг таълим бошидан охиригача динамик ривожлантиришдир. Агар бошида «ҳамма нарса тўғрисида озгина билиш» лозим бўлган бўлса, кейинчалик тарқоқ билим ва кўникмаларни бирлаштириш керак бўлади ва охирига келиб «озгина нарса тўғрисида ҳаммасини билиш» керак бўлади, яъни бу янги интеграция даражасидаги ихтисослаштиришдир.

Маълумки, «Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури» эълон қилингандан буён ўқув режасидаги фанларнинг сони мисол учун бошланғич таълимда 10 дан ортди. Ўқув фанлари миқдорини ошириш, албатта, ҳар доим ҳам ижобий натижа беравермайди. Чунки бугунги замонавий технология сон орқасидан қувиш эмас, балки сифат ўзгаришларининг ҳам бўлишини тақозо этмоқда. Бу жиҳатдан ривожланган давлатларнинг тажрибасига таянмоқ лозим. Уларнинг 70 фоизи таълим тизимида интегратив характердаги ўқув дастурлари ва дарсликлардан фойдаланмоқдалар. Жумладан, Буюк Британия таълим тизимида асосан интегратив фанлар жорий қилинган бўлса, Корея ва Швейцарияда интеграциялашган фанлар, Венгрияда маданият йўналишидаги ўқув фанлари, Ирландияда фан ва техника каби блокларда барча ўқув фанлари мужассамлаштирилган ҳолда ўқитилади.

Республикамизда етук малакали мутахассислар тайёрлашга йўналтирилган таълим тизими барча имкониятларини юзага чиқара оладиган ижодкор шахсни тарбиялашни ўз олдига мақсад қилиб қўйган “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”, “Таълим тўғрисида”ги Қонун таълимда олиб борилаётган ишларнинг бош мезони ҳисобланади. Бу мезон асосида такомиллаштирилган, замон талабларига жавоб бера оладиган дастурлар, ўқув дарсликлари яратилмоқда. Таълим муассасалари, хусусан, мактаблар қайта реконструкция қилиниб, замонавий андозалар даражасига тенглаштирилмоқда. Ана шу асосда таълим жараёни ҳам бевосита шакллантирилиб унинг самарадорлигини оширишга аҳамият берилмоқда. Таълим жараёнига инновациялар кириб келмоқда. Бу тушунча «янгилик» маъносини билдириб, таълим ислохотларида демократик таълим тизимига ўтиш, шахснинг қизиқишлари, қобилиятини ҳисобга олиш, таълимни инсонпарварлаштириш, таълим тизимини жамиятнинг иқтисодий шароитларга мослаштириш, билимларни чуқур ўзлаштиришни таъминлайдиган таълим тизимини шакллантиришга шароит яратиш кабиларни ҳисобга олиш зарур. Таълим услублари ўқувчиларнинг қобилиятини намоён этишга, зехнини ўткирлашга, тафаккурини ривожлантиришга хизмат қилмоғи зарур.

Таълим жараёнининг таълим мақсадига мос келишини таъминлаш учун ижтимоий талаб ва таълим мақсадидан келиб чиққан ҳолда таълим мазмунига асосланган янги ўқув моделларини ўқитиш жараёнига тадбиқ этиш; таълим мақсадига мутаносиб бўлган таълим мазмунининг шахсга йўналтирилганлигини таъминловчи йўналишларини кенгайтириш; ҳамда фанлараро алоқадорликни таъминлашдан иборатдир. Ҳақиқатдан ҳам таълимда мақсад ва мазмун бирлиги ўз аксини топмоғи керак, яъни:

а) борлиқни ҳис қилдиришга ўргатиш;

б) ўқитувчиларнинг ўқитишнинг замонавий усулларида фойдаланиш маҳоратини таълим мақсадлари ва мазмунига мос тарзда ривожлантириб бориш;

в) эҳтиёж туфайли билим олишга одатлантириш;

г) ўқувчиларни мустақил билим олишини тўғри ташкил этишдан иборатдир.

Бу вазифани муваффақиятли амалга ошириш учун интеграциялашган таълимни амалиётда текширилган энг маъқул услубларни ишлаб чиқиш ҳамда ўқитувчиларни мазкур услублар билан қуроллантириш, уни амалиётда қўллашга ўргатишдан иборатдир.

Демак, **интеграл (интеграциялашган) дарс** — бир нечта фанларга доир ва интеграциялаш учун қулай бўлган мавзулар бўйича ташкил қилинган дарс бўлиб, ўқувчиларнинг турли фанларга қизиқишларини орттириб, таълим жараёнидаги фаолликларини таъминлайди.

Бундай дарслар ўқувчиларга фанлараро боғлиқликни ўргатиш орқали уларда олам тузилишининг илмий асосларини тўлиқ идрок этиш, илмий дунёқарашларини шакллантириш, ижодий тафаккурларини ривожлантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” //Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –Т.: “Шарқ” нашриёт матбаа-консерни. 1997-йил.
2. Мавлонова Р. ва Раҳмонқулова Н. Бошланғич таълимни интеграциялаш. Тошкент, 2011й. 8 б.
3. Мусаев У. Интеграция - таълим жараёнини оптималлаштиришнинг муҳим принципи. //Халқ таълими журн. 2002, № 6. 4-5-б.
4. Ю.М.Колегин ва О.Л.Алексенко. Об интеграции обучения и воспитания в начальной школе. // Начальная школа. - 1998. -Л 3. - С. 15.

Мақола муаллифлари ҳақида маълумотлар

1.	Муаллифнинг Ф.И.Ш	Холов Олим Сҳорсхамиевич ва Исмаилов Муродулла Қахрамонович
2.	Илмий даражаси ва унвони	Ўқитувсхи
3.	Иш жойи ва лавозими	Сурхондарё вилояти Термиз Давлат Университети Педагогика ва психология кафедраси ўқитувсхилари
4.	Мақоланинг мавзуси	Замонавий ўқитисх жараёнида интеграция – ўқувсхи тафаккурини ривожлантирувсхи омил сифатида
5.	Рукн номи	Замонавий босқичда таълимни ривожлантириш муаммоларининг педагогик-психологик асослари
	Такризчи	п.ф.н. доц. М.Бозорова
6.	Телефон рақами	+99893 635 07 14, +99890 956 93 23
7.	Электрон почта манзили	тердунуриддин@умаил.уз
8.	Нашр қилинган нусха зарурми (ха, йўқ)	

Термиз давлат университети Педагогика ва психология кафедраси ўқитувчилари
О.Холов ва М.Исмаиловлар томонидан ёзилган **“Замонавий ўқитиш жараёнида
интеграция - ўқувчи тафаккурини ривожлантирувчи омил сифатида”** номли
мақоласига

Т А Қ Р И З

Маънавий ва жисмоний баркамол авлодни вояга етказиш масаласи биз учун умуммиллий, умумдавлат миқёсидаги вазифа бўлиб, бу эзгу мақсад йўлида амалга оширилаётган ишларимизни изчил ва қатъиятлик билан давом эттириш бугунги сиёсатимизнинг диққат марказида турибди.

Замонавий интеллектуал инсонни тарбиялашда интегратив таълим ўқитишнинг барча жиҳатлари(ақлий, ахлоқий, иқтисодий, меҳнат, эстетик, гигиеник, ҳуқуқий, жисмоний тарбия)ни қамраб олади ва уларнинг ўзаро боғлиқлигини таъминлайди. Шундан келиб чиқиб, бошланғич синфдан бошлаб интеграллашган дарсларни ташкил этиш ва бу орқали ўқувчилар онгини ривожлантириш бугунги куннинг долзарб муаммоси ҳисобланади.

Мазкур мақолада муаллифлар томонидан ўқитишда интеграция жараёни ўқувчиларнинг интеллектуал жиҳатдан ривожланишига таъсир кўрсатиши ҳақида маълумотлар бериб ўтилган. Дарҳақиқат, фан ва таълим бевосита ўқувчи онгининг ривожланишига хизмат қилади. Мазкур жараёнда фанлараро боғлиқлик асосида дарс машғулотларини ташкил этиш ўқувчи онгида дунё, борлиқ, жамият ҳаётида содир бўлаётган воқеа-ҳодисалар тўғрисида яхлит тасаввурни ва билимни шаклланишига хизмат қилади.

Шунингдек, мақолада бошланғич таълим фанларини интеграллаш, интеграция жараёнининг моҳияти ҳақида тадқиқотчи-олимларнинг билдирган фикрлари ҳамда мазкур жараённинг таркибий қисмлари тўғрисида маълумотлар келтирилган. О.Холов ва М.Исмаиловлар томонидан тайёрланган **“Замонавий ўқитиш жараёнида интеграция - ўқувчи тафаккурини ривожлантирувчи омил сифатида”** номли мақоласи Низом талаблари асосида ёзилган бўлиб, мазкур мақолани нашрга тавсия этаман.

**Термиз давлат университети
Педагогика ва психология
кафедраси мудири:**

п.ф.н. доц. М.Бозорова